నావెండిరూపాయ

భమిడిపాటి సుబ్బారావు గారు

౧

శీతకాలము నధికమైన చలిబాధ. చలిపేరు చెప్పినంతనే భయంపడి గృహముల దూరు భీరువులనే చలి వెంబడించి గ్రహము వలె నావహించును; కాని భయమొందక యెదురించువారి కేరికి నది భీకరముగా గోచరింపదు. అట్టివీరులలో నొక్కనిగ వీరన్నను జేర్కొనదగు. అందునకుఁ గారణములను ముందుముందు గ్రహింపఁగలము. ప్రత్యేకము చెప్పుట యంత ముఖ్యముకాదు.

వీరన్న కిప్పటి కేఁబదియేండ్ల వ్యవసాయానుభవము గలదు. ఇప్పు డాతని కింట గంపెడు బలగము. 'నల్లబంగారమును నమ్మినవాఁ డెప్పుడును చెడిపోఁ' డనుమాటయొక్క యాథార్థ్య మీతని జీవితమున నిశ్చయమైనది. అట్లే కాకయున్నచోఁ గొడుకులు, కూఁతుండ్రు, కోడండ్రు, నల్లుండ్రు, మనుమలు, దౌహిత్రులు, వీరిచుట్టములు, చుట్టముల చుట్టములు మొదలగువారలను సమాదరించుటయు, శుభకార్యములు, పండుగలు, పబ్బములు మొదలైన వన్నియు యథావిధిగ సాగించుటయు నాతని కెట్లు సులభసాధ్యమైనవి?

వీరన్న కున్న భూవసతి పెరుఁగుట యెఱుఁగము. సంసారాభివృద్ధి యన్ననో, శాఖోపశాఖలుగాఁ బెంపొందుచుండె. బహువిధశాఖాసమన్వితంబయిన విటపి, యొక్క కాండముపై నాధారపడియున్నట్లే యీ బాహుళ్య మగు కుటుంబమంతయు వీరన్న యాజమాన్యముపై నుండుట చాల నానందదాయకమైన విషయము.

అనుదినమును 'అయ్యా! —తాతా! —మామా!' యను వరుసవరుస పేరులఁ బిలుచుచుఁ బిల్లలందఱు వీరన్న చుట్టును జేరి యాతని గడ్డమును లాగుచు, మోము నిమురుచుఁ జేతికఱ్ఱలాగుచుఁ, గథలు చెప్పుమని విసిగించుచు, నాతఁడు కసరిగొట్ట నవ్వుచు, లాలనఁ జేయుచు మఱింత దగ్గరఁ జేరుచుఁ, బలు తెఱఁగుల బాలక్రీడావిశేషముల నప్రమత్తులై యుందురు. ఒక్కొక్కెడఁ జీకాకు చెందినను, వీరన్న యాత్మబలగవ్యాపారములవలన నపారమగు నానందము ననుభవించుచుండెననుటయే నిక్కము. అట్లుగాక యాతనికి గృహముననే మనోవ్యాకులతాహేతువో యున్నచో నొక్కగడియయైన నిల్లు విడిచి, యేనిర్జన

ప్రదేశమునకో, వాహ్యాళికో, లేదా పుర మందిరమునకో విలాసార్థ మరుగఁడా ?

౨

పిల్లలకు నిర్వ్యాపారతయన్న నసహ్యము. అది పెద్దలకే చెల్లినదిగాని, మానవబాలమానసశరీరములకు వ్యతిరిక్తము. ఎప్పుడును వా రేదో వ్యాపారమున మగ్నులయి యుండవలసినదే. తగినంత పనిలేనప్పుడు వీథులవెంటఁ బరుగెత్తవలసినదే! కత్తి చేతఁ బట్టి చెట్లను చేమలను నఱకవలసినదే! ఏదో నందర్భము చూచుకొని యేవతో డెందమునో బొందెనో రెంటినో యుడాయించవలసినదే! ఈ నైసర్గికధర్మమును శిశు తెలియని తలిదండ్రులు 'విద్య గరపుచున్నామన్న నెపమున' రూపు మాపుచున్నారు. పెద్దలు తాము చేయునది యొకటి చెప్పునది యొకటి యగుటచేతఁ బిల్లలు దుర్మార్గప్రవర్తన మాదర్శము చేసికొనుచున్నారు. తా మాచరించు నుత్తమ కార్యముల, నేతల్లిదండ్రులు తనయులకు, మనసార నుపదేశించెదరో, యా జనకులచే శిక్షితు లగు బిడ్డలే పౌరు లనఁదగువా రగుదురు. ఆ విద్య మోసమునకు దూరమైనది. ప్రపంచభయరాహిత్యమైనది. ఫలాపేక్షా పూజ్యమైనది. బోధనమునకుఁ గాలనిర్ణయము లేదు. ఈ విషయముల నిర్ధారణము గావించుకొనుట కొక్కసారి వీరన్న సదనమువంకఁ జూడనగు!

వేకువను వీరన్న చలియనుకొనక, దొడ్డిలోనికిఁబోయి పసులఁ బరిశీలించి, యింత గడ్డిని దెచ్చి యొక్క చలిమంట వేసెను. చలిచేఁ బిల్లలందఱును నిద్రమేల్కాంచి ప్రక్కపై దొరలుచుండిరి. లేచుటకు శీతల బాధ; పరుండుటకు నిద్రలేమి; వారొకరితరువాత నొకరుగ చలిమంటచుట్టును జేరిరి. ఒడలంతయుఁ గాఁచుకొనుచుండిరి. మధ్యమధ్య వీరన్న 'నిప్పు—జాగ్రత్త' యని హెచ్చరించుచుండెను. అతనిమాట లెవరు లక్ష్యము చేయుదురు; లక్ష్యము చేయలేదనుటకు వా రా మాటలను బెడచెవిని బెట్టిరా? ఒకఁడు తనయల్లరి చేయుచునే యుండెను. మఱొక్కఁ డా యల్లరిచేయువానిని వీరన్నవోలె వారింపఁ బ్రయత్నించుచుండెను. ఆ యడలించువానికి నల్లరిచేయువానిని మంద

లించుట ముఖ్యోద్దేశమా? పీరన్న ననుక రించుట ముఖ్యోద్దేశమా? ఇట్టి మానసపరీక్ష యేవిజ్ఞానశాస్త్రజ్ఞునకుఁ దెలియును?

ఒక బాలుఁడు సగముకాలిన జనుప కట్టెను దీసి రెండవకొనను నోట నిడికొని చుట్ట కాల్చువారి నపహసించుచుండెను. వేఱొక్కచో బాలిక యొకతె 'హా' యని నోరు దెఱచి నోటినుండి వెల్వడు సీటిపూవిరిని ప్రక్కనున్న తన చెల్లెలికిఁ గన్పఱచుచు, గారడీవాని ననుకరించుచుండెను. ఇట్లు వీరం దఱుఁ గ్రీడామగ్నులయియుండఁ గ్రమముగా వెలుతురు చీకటిఁ ద్రోలివేయఁగడంగె. ధరా సమీరాపాంబరమున 'పొగమంచు' దట్టముగఁ బట్టి, చుట్టును యవనికవలెఁ గన్పట్టుచుండె. ఆ సూక్ష్మ జలకణసముదాయభాగమునంతను వహింపజాలని సమీరుఁ డందుఁ గొంత చేర్చి హిమబిందురూపమున నెత్తుగు వస్తువులపై పడఁగాఁ జెట్లమీఁద, గడ్డిమీఁద, స్రుచేసి యుంచె ఆజలబిందుభారమునే వహింప నొల్లనియట్లు, వానిచేతనే పరిశుభ్రమైన పత్రములా 'మంచును' సర్వభారవాహకత్వమును వహించిన భూదేవిపాలొనర్పఁ జల్లఁగ రాల్చుచుండెను. పవనుండును మెల్లగ సాగి పత్రములఁ దమయుద్యమంబున మఱింత ప్రోత్స హించుచుఁ దరంగములుగా లోకవ్యాపారము చేయుచుండెను.

అట్టిసమయమున వీరన్న 'పిల్లలారా' అని పిలిచెను. ఆ పలుకును దనబొమ్మకు మాటలఁ గరపుచుఁ గథలఁ జెప్పుచున్న వీరన్న జాహిత్తి, తక్క తక్కినవారందఱును విని యాతనివంకఁ జూచిరి. ఆతని నెఱసిన శిరోజములు, దయాప్రపూరితవదనము వెలుఁగులో వెలుఁగుచుండెను. ఆబాలురలోఁ బెద్దవాఁడగు గోపన్న తాతయగు వీరన్న పోలికనుండెను. ఆతఁడు బలహీనుఁడు. తమ్మునివలెఁ గాక మితభాషి. తాత కథలను వినుటయన్న నాతని కాసక్తిమెండు. ఒక్కతనవే తాత ముఖగహ్వరమునుండి వెల్వడు మాటల నామూలాగ్రముగ గోపాలుఁడు వినుచుండును. తాను వినినదంతయు జ్ఞాపకముంచుకొనును. నాఁటి వేకువను తాత చెప్పిన కథను గోపన్న యీొతిని దాను పెద్దవాఁడైన పిదప నొకచో వ్రాసి యుంచుకొనెను. ఆకథ మన మిప్పుడు చెప్పుచున్నదే!

3

నా జననీజనకులు పేదలు. నేను బాలుఁడనై నప్పుడు నన్నుఁగాక మఱి యీ యిరుగురు బిడ్డలను వారు పోషింపవలసియుండిరి. దినము గడచుటయే కష్టముగా నుండె. ధనమువచ్చుమార్గము లేదు. నా కెనిమిదేండ్ల ప్రాయము రాఁగానే నన్ను 'బసివిరెడ్డి' యను నొక ధనికునియింటఁ బ్రవేశపెట్టిరి. నా కాతఁ డన్నము పెట్టుటకును బాలము పని నేర్పి చేయించుకొనుటకును నిర్ణయము. తమ కీసమయమునఁ జేతిలో నొక దమ్మిడియైనఁ బడకపోయినఁగాని యంతకే నాతల్లితండ్రులు సంతసించిరి.

బసివిరెడ్డి నౌకరులచేఁ బనిచేయింపఁగల సమర్థుఁడని ప్రతీతి. తమ కేమి బాధ కలుగునో యని యెవ్వరు నాతని దగ్గర పనిచేయుట

కియ్యకొనరు. ఒప్పుకొన్నచో వారు తప్పక జవదాటక పనిచేయుటకు సిద్ధముగానుండి రన్న మాటయే. అనుదినమును వేకువజామున నే లేచి పొలమునకుఁ బోయి, పాలుపితుకుట పిదపఁ బశువుల నింటికిఁ దోలుకొనివచ్చుట నా వంతుపనులలో నొకటి. వాతావరణస్థితి యెట్లున్నను, నాపని చేసితీరవలసినదే. పిమ్మటఁ జేనిలోఁ బిట్టలఁ గొట్టుట, కలుపుదీయుట, దూడల మరలించుట నాపనులు.

అయినను నాపని నేను శ్రద్ధతోఁ జేయువాఁడను. ఆవులన్నియు నన్నుఁజూచి యఱచెడివి. ఆమందలోని జంతువులు దూరము నుండియే నన్నుఁ బసిపట్టి గంతు లిడెడివి. సూర్యోదయకాలమునఁ బక్షిరుతములు నా చెవుల కింపుగా నుండెడివి. పొలముగట్లపై మొలచెడు మొక్కలు, పూచెడి పూవులు నాకుఁ గన్నులపండు వొనరించెడివి. ఈయానందములోఁ బాఠశాలకుఁ బోవలెననికాని చదువుకొనవలెననికాని నా కెన్నఁడును దట్టలేదు. విద్య నేర్చుటవలన ధనము సంపాదింపవచ్చుననునూహ నాకుఁ బొడమనే లేదు. పొడమినను గొనసాగకపోయియే యుండు ననుటలో వింత యిసుమంతయు లేదు.

‘ఏ పండుగుకో దొరకిన యొకటి రెండు డబ్బులుతక్క నా చేతితో నెన్నఁడును ద్రవ్యమును ముట్టి యెఱుఁగను. ఆ రెండుమూఁడు డబ్బులు వచ్చినప్పుడు నాయానందమునకు మేరయే లేదు. అట్టియానంద మెప్పుడో యేఁటి కొక్కనాఁడు కలిగెడిది. ఈ సందర్భమున, ద్రవ్యము పెట్టి పుట్టిన యే కొలఁదిమందికో కాని యందఱకు లభింపదనియు, నట్టి యదృష్టవంతులలో నేనొక్కఁడఁ గాననియు నా నమ్మకము. బసివిరెడ్డి దగ్గర నౌకరిచేసిన మూఁడేండ్లలో రాగినాణెములఁ దప్ప వెండినాణెములను నే నెన్నఁడును ముట్టి యెఱుఁగను. రూపాయ యన్న నా కెట్లు తెలిసినదో యా వృత్తాంతమే నా కథావిషయము. శ్రద్ధతో వినుఁడు:

౪

అప్పుడప్పు డంగడికిఁబోయి కావలసిన వస్తువులను కొని యజమానుని యింటికిఁ దెచ్చుట నా కలవాటు. ఆ ప్రకార మొకనాఁటి సాయంకాలము కోమటిదుకాణమునకుఁ బోయి సరుకులఁ గొని చేతఁ బట్టుకొని గృహోన్ముఖుఁడనై యరుగుచుంటిని. నేను బయలుదేరుసరికే సూర్యాస్తమయ మగుట వలనఁ గనుచీకటిలో నడచుచుంటిని. దారిలో నొక చిన్న తెల్లనివస్తువు కంటఁబడియె. దానిఁ దీసుకొనవలయునన్న యభిప్రాయము లేకయే దానివైపు నిర్లక్ష్యముగా నడచితిని. దాని నెత్తితిని. అరచేతిలో నుంచుకొంటిని. అం దరయైన లే దయ్యది. అది యొక కాగితపుఁ బొట్లము. దానిఁ దిరుగఁ బారవేయ నుద్యమించి మానితిని. దాని లఘుభారమే దానిపై నాకుఁ గల నిర్లక్ష్యమును బెంపొందించె. ఏ బాలుఁడో నన్ను మోసముచేయుట కీయుపాయముఁ బన్నెనని యూహకూడఁ బొడమినది. ఈయాలోచనముల దూరముగఁ ద్రోలిన కుతూహలముచేత నా పొట్లముం దెఱచితిని. నాయానందము హద్దుల నతిక్రమించిపోయెను.

దానిని బట్టఁ బగ్గములు లేవు. ఎందుచేత? దానిలోనుండి జారి క్రిందఁబడి టంగు మను ధ్వనిఁ జేసిన వస్తువే దీని కంతకును మూలము. అది యేమయి యుండునా యని దానిఁ దిలకించితిని. అది స్వచ్ఛముగ నుండెను. గుండ్రముగ నుండెను. 'డబ్బు' మాత్రము కాదు, అంతకంటె విలువ గల నాణెమే, రూపాయ; వెండిరూపాయ; సరిక్రొత్త వెండి రూపాయ. నాసొత్తైన సరిక్రొత్త వెండిరూపాయ. నేలమీదనుండి దానినిదీసి గుప్పిడిలో గట్టిగా నొక్కి కొంత యానందము నడంచితిని. పిడ్లసందున నిడి కొట్టికితిని. దానితత్త్వ మొక్కింత బోధపడినది. అది తిరిగి నన్నుఁ బాసిపోకుండ భద్రముగఁ గోటుజేబులో నుంచుకొంటిని. ఈ కార్యనిర్వహణమం దించుక కంప మంకురించినది. అది జేబులో నున్నదో లేదో యనుక్షణమును బైకిఁ దీసి తేరిపార దానివంకఁ జూచుకొనుచు నింటికిఁ బోవుచుంటిని. ఎవ్వఁడైనఁ గంటఁబడి నప్పుడు నాణె మాతని దృష్టిని బడకుండ దాఁచుచుంటిని. నే నొక నేర మొనరించినట్లు, కారణము స్పష్టమగుట లేదు కాని—భయపడుచుంటిని. 'నీ దగ్గరనున్న రూపాయ నా'దని యెవ్వఁడు వచ్చి యడుగునో యని సంకోచించుచుంటిని.

'ఒకవేళ నెవ్వఁడును వచ్చి రూపాయ నాదని చెప్పకున్నచో, నది న్యాయముగ నా సొమ్ముగదా యని నిశ్చితాభిప్రాయుఁడ నైతిని. కాని మనస్థిమిత మెక్కడిది? దాని నెవ్వరు పోఁగొట్టుకొనిరో వారి నారయ లేదని విచార బీజము మొలకయెత్తె. వెన్కకుఁదిరిగిపోయి యీరూపాయ యెవ్వరిదని విచారించుట నా పనికాదని తీర్మానించుకొని గమనవేగమును వృద్ధిఁగావించితిని. వెండిరూపాయ నా జేబులోనే యున్నది.

౨

'నాకు రూపాయ దొరకిన సంగతి బసివిరెడ్డికిఁగాని యాతనియింటిలోని మఱెవ్వరికిఁగాని నేఁ జెప్పలేదు. ఎందులకుఁ జెప్పవలయు? సాధనము పోవునేమోయనెడి భీతిమాత్రము నామానసపీఠిని దాండవించుచుండె. భయమునకుఁ గారణముకూడ గలదు. నన్నుఁ గాంచినవాఁడు తప్పక నాదగ్గర రూపాయ యున్నదని తెలిసికొని తీరునని నా దృఢనమ్మకము. అక్కతమ్ముని సరిగ నెవ్వరి ముఖమ్ము వైపుఁ జూడలేకుంటిని. ఒంటరిగ నుండవలయు ననియే నా యాశయము. రాత్రియంతయు జాగరము. అకారణముగ లభించిన ద్రవ్యమును దాఁచు విధంబునుగూర్చి కొంతకాలమును, దరువాత దానిని వ్యయమ్మొనరించు విధమ్మునుగూర్చి కొంతకాలమును యోజించు కొనుచుంటి.

ఉదయముననే వాడిన మొగముతో, జేవురించిన నేత్రములతో, దుర్బల శరీరముతోఁ జావడిలోనికి వచ్చితిని. సాధారణముగ నా కన్నివేళల క్షుధానలబాధ మిక్కుటము. అయ్యది వెల్లడిగాకుండఁ జేయుటకో యన్నగతిని నైజముగఁ జిరునవ్వుతో వదనము వికాస మొందుచుండెడిది. ఈ ప్రొద్దున మాత్రమునేనాఁకలికిదూరమైతిని. అన్నము[illegible]

నరుచి పుట్టె. వికాసముదొలఁగి మొగము భయచిహ్నముల కాలవాలమయ్యె. నాయది కాని రూపిక నాదగ్గరనుంటయే దీనికి హేతువు.

'ఇట్టి దుస్థితిలో నేనుండ 'వీరన్నా' యన్న యజమాని కేక నా చెవులఁ బడినది. హఠాత్తుగా వినఁబడిన కేక నా మేనును గంపింపఁదొడఁగె. ఇంతటితో నా గౌరవము మాసిపోవునని నిశ్చయించితిని. అతఁడు నన్ను రూపాయనుగూర్చి ప్రశ్నించు ననుకొన్నంతనే మామకముఖము వివర్ణమైపోయె; శిరము వనతమయ్యె. "నీకు దొఱకిన రూపాయ యేదీ! దొంగా! ఎక్కడ దాఁచితివి? ఎవ్వరిదో వారి కయ్యది యియ్య నక్కఱ లేదా?" అని యాతఁ డడిగిన నే నేమి చెప్పుదునా యనుకొంటిని. యజమాని నన్నుఁ జూచి "వీరన్నా; నీవు రామస్వామి దగ్గరకుఁబోయి యీదినము పని లోనికి వచ్చునో రాఁడో కనుఁగొని రమ్మని నుడివె.

ఆ పలుకులు చెవిఁబడినంతనే యొక్క-పెద్దబరువు నాహృదయమును బాసిపోయెను. కడకు యజమానుని యాజ్ఞ యిది. ఇట్టిపను లెన్నియైనఁ జేయ సంసిద్ధుఁడనై యుంటి నను కొని సంతోషముతో బయటకు గంతువేసి యాతని దృష్టిపథమునుండి తొలఁగి పోతిని.

ఒక్కసారి నా రూపాయను జేబులో నుండి పైకిఁదీసి కన్నులారఁ జూచి సంతోషించితిని. దాని వెచ్చించి నేను కొనఁగలవస్తువుల పట్టికనూహించి యాశ్చర్యానంద నిమగ్నుఁడనైతిని. నా హృదయమునకు స్థైర్యములేదు. నాణెము లభ్యమైనందున నదృష్టవంతుఁడనని తలంచి సంతసింతునా? అదియెవ్వరిదో తెలిసికొనుటకుఁ బ్రయత్నింపకపోవుట యపరాధమని విచారింతునా? ఈవిషయముల వితర్కించుకొన్నకొలఁదిని నా దుఃఖ మభివర్ధిత మగుచుండె. నన్ను రూపాయతోఁ బట్టుకొనిన దొంగయనరా? నాకు దొఱకినది దాఁచుకొనుట నేరముకాదా? అట్లయిన నా కీనాణె మక్కఱలేదు. దాని యధికారి నన్నడిగిన వెంటనే యాతని కియ్యది యొసంగుదు. కాని, యెవ్వ రది పోఁగొట్టుకొనిరో తెలియనప్పుడు దాని నెవ్వరి కందఁజేయుదును? ఈవిధముగా వితర్కించుకొనుచు రామస్వామి సదనము సమీపించితిని.

'ఎట్లయిన సొత్తు నాకడ నున్నంత కాలము నా డెందమున కొక పెద్ద యినుప గుండు తగిలించినంత భారముగ నుండె. దుష్టఘన వ్యామోహముచే నా కీ ఘోరపరితాపము. వంగిపోయి యరిగిన రాగిదమ్మిడి దొరకినప్పుడు కలిగిన యానందమున సర్ధభాగమైనను నిప్పుడు కలుగకపోవుట యద్భుతము. ఆదమ్మిడిని తోమి సుత్తెతో బహిరంగముగ సరియొనరించితిని. 'ఆ పైస మా' దని యెవ్వరు ననలేదు; అందు రన్న భయమును లేకపోయె. నాతోడివా ద్రవ్యాభ్యధనమునకే నాపయి నీర్ష్యఁగొనిరి. ఆహా! అప్పుడంతకే మహారాజ నైతి నని యెగిరిపడితిని. ఇప్పుడో! యీ వెండిరూపాయ నా దృక్పథమునఁ బడకుండిన మేలయ్యెడిది! దీనివలన నాకానందము కాలేదు. సరిగదా లేనిపోని మనోవ్యాకులత్వ మబ్బినది. మఱల నా కెన్నఁడు నిది కనఁబడ

కుండ మాయ మొనరింతునా? యనుకొనుచు గమ్యస్థానముఁ జేరితిని.

౬

రామస్వామి గృహమున లేఁడని తెలిసికొని స్వగృహాభిముఖుఁడ నైతి. మాయింటి తోఁటచుట్టు నున్న కోరడిదగ్గరకు వచ్చితిని. నాకన్న లోక యశ్వమును దోఁటలోఁ గాంచెను. ఆ కంఖాణము గ్రామాధికారిది. నాగుండె నీరయిపోయినది. ఆ గుఱ్ఱము మా యధికారిది కానిచో నాభయమునుఁగూర్చి విన్నవారెల్లరు నవ్వెదరు కాబోలు! ఆయనదనియే నాకుఁ దట్టినది. నాభయమే యింతకును హేతువు. ఆతఁడు రూపిక యావద్వృత్తాంతమును విని నన్ను గారాగారమునకుఁ గొంపోవుటకై వచ్చినాఁడని నాయుద్దేశము. నాగుండె తటతట కంతరాయములేదు. అది నిలిచిపోయి యుండునా కడకు? నా నడుము క్రుంగిపోవఁ జొచ్చె. కాళ్లు తొట్రువడియె. మొగము తెల్ల బారె. గుఱ్ఱము నిల్చియున్నపథము ప్రక్క నున్న పొదలలో దాఁగుకొన వలెనని, యట కేగి, యందలి ముండ్లకు సరకుచేయక, యొక పొదమాటున వగర్చుచుఁ బడిపోతిని.

అక్కడ నేను గడపినది స్వల్పకాలమే; అదియొక యుగమువలెనుండె. ఈకాలములోనే గ్రామాధికారి వాజి నధిరోహించి వెడలి పోయె. ఆతని మాటల యలుకుడువలన నాతఁడు వెళ్లిపోవుచున్నాఁడని నేను గ్రహించి తొంగి చూచితిని. ఆతఁడు కనుచూపు మేర దాటి పోయినపిమ్మటఁ జెదరిపోయిన నా బుద్ధితునుకల నన్నిటిం బ్రోవుచేసితిని. ఇప్పుడుకాకున్న మఱొక్కింతసేపుండియైన లోపలికరుగక తప్పదు కావున నప్పుడే యట్లొనర్పఁదలఁచి, లేని ధైర్యమును దెచ్చుకొని, పొదవిడిచి బయటకు వచ్చి, బట్టలు దులుపుకొని, మెల్లఁగా లోని కరిగితిని.

బసివిరెడ్డి నాదెస కొక్కరూక్ష వీక్షణమును బ్రసరింపఁజేసె. 'ఒక్కసారి భూమి బ్రద్దలయి నన్ను మ్రింగివేసిన మేలుగ నుండుఁగదా శంకరా!' యని యూహించితి. నాపని యప్పటితోఁ జెల్లు; నన్ను గారాగారమున కంపును గాబోలు ననుకొంటి; కాని యట్లుజరుగలేదు. 'ఇంతయాలస్యమేల చేసితివిరా?' యని యతఁడు నన్ను నిందింపఁదొడఁగినప్పుడు నా యాశ్చర్య మేమ నందును? 'ఎందు కాలస్యమైనది?'

ఎక్కడ నుంటివి యింతకాలము?' మొదలగు ప్రశ్నలవర్షము కురిపించెను కాని యెక్కడానికైన జవాబునకు వేచియుండలేదతఁడు. నేను వాని కనుమును మినుమును జెప్పలేదు. దీనికేమి కారణము? ఈతిట్లుతినునప్పుడు నే పొందునంతటి యానందము నా జన్మలో నేను పొందలేదు. అతఁడు రూపాయ సంగతిగాని, కారాగారము సంగతిగాని మాట్లాడలేదు. కనుక నింక నెన్ని తిట్టుకొన్న నేమి? యవి గాలికి పోవుననుకొనుచు నిలుచుంటి. అతని దూషణవాక్యములు నా శ్రోత్రములకు గానమువలె వినంబడె.

రెడ్డి తిట్టితిట్టి పొలములోఁ బని సేయ నన్నుఁ బంపె. నా రూపాయ నా జేబులో నుంచుకొనియే దినమంతయుం బొలములోఁ గలుపు తీసితిని. నా విషయమయి యజమానుఁడేల యనుమానము పొందలేదని నా యాశ్చర్యము. నాపని నప్పుడప్పుడు నిలిపివేసి, జేబుతడుముకొని రూపాయయందున్నదనినిశ్చయించుకొని, సంతసించుచుంటి. ఇంతటి దారుణమైన చిత్తక్షోభమునకుం గారణము రూపాయగదా! ఆ విషాద హేతువగు నాణెము పోయినచో నా విచారము పోవునా? కల్ల అది యుండినను మనోవ్యాకులతయే! పోయినను మనోవ్యాకులతయే! నాకయ్యది లభింపకున్న మేలుగా నుండునని లక్షసారులు తలంచితిని. ఏ విధముగా నయ్యది పొలములో నెచ్చట దొరకినదో యావిధముగనే దానిని బొలము గట్టియచ్చటనే విడువ నూహకలిగె. అప్పుడే, తమకు హక్కులేని ద్రవ్యము ప్రాప్తించినప్పుడితరులు నావలె మనోవ్యథపాలగుదురా యను సంకోచమును గలిగె. ఈరీతిని పవలు వెళ్లఁబుచ్చి యింటికిఁ జేరితిని.

సాయంకాలము బసివిరెడ్డి నన్నుఁ బిలిచి 'రామదాసు నింటికిపోయి రేపు పనిలోనికిరమ్మని జెప్పు' మని యానతిచ్చె. ఈ సారి నేనరుగునరికి రామస్వామి యింటనే యున్నాఁడు. 'రేపువచ్చి యజమానునితో మాట్లాడుదు' నను వార్త నాతనికిఁ దెలుపవలసినదిగా నా కానతిచ్చె.

తిరిగి యింటి దారి పట్టితిని. చీకటి. నా కింకొక హృదయవికార ముంకురించినది. అది దొంగలభయ మను వేధ. పదేండ్లవాఁడను. ఇతరులు దొంగిలించు భయము పుట్టించుపాటివస్తువేదియు నా దగ్గర నిదివఱ కెన్నఁడును లేదు. నేఁడో, నా గుండె బెదరున కంతములేదు. సాధారణముగా, వాతావరణ స్థితి యెట్లున్నను, నడచునప్పుడీలఁ గొట్టుకొనుచుండుట నా కలవాటు కాని యీ సాయంకాలమున నీలవేయ మనసు రాకుండె. కుతూహలములేదు. పైఁగా భయమొకటి దాపురమయ్యె. దారి కిరుప్రక్కల నున్న పొదలఁ గని యెగిరిపడుచుంటి. వేయేల? గాలీడఁగని నే నదలిపోవుచుంటి. నాదినేఁగులుకుచుండిన తెలిడితునక నిజముగా నెవ్వనిదో కనుక దానిని నాయొద్దనుండి యేవిధముననైన లాగుకొనుట కెల్లరు నధికారులేకదా!

ఈ రీతి నాలోచించుచు మా సదన సింహద్వారము చేరువకు వచ్చుసరికి మా జాగిలంబు మొఱుఁగఁదొడఁగె. అప్పుడు నా గుండె యించుక కుదుటబడియె. కాని, ఆ మొఱుఁగు నాకుఁ జాలసిగ్గును గల్గించె. నేఁటి వఱకు నా కాకుక్కయే స్నేహితుడు. అను దినమును దాని కింత యాహారము వేయుచుంటిని నేను. అన్నముం గాంచి తన కాకలి లేనట్లు బెట్టుసరి చేసిచేసి, నే లాలన చేసినంతనే, యా యాహారము దినఁ బ్రారంభించెడిది. ఈ దినమున నా కీ సంతాపకారణధనము సంప్రాప్తించుటచేతఁ గాఁబోలు దాని కాహారమిడుటయే మఱచితిని. నా నిర్లక్ష్యభావమును సరకుగొనక యది సంతోషముతోనే యున్నది. నేను నా రూపాయ నా జేబులోనున్నను మహాదుఃఖి నైతిని. అక్కుక్కను జూచి సిగ్గుపడి తలవంచుకొని తిన్నఁగా లోనికిఁబోయి లజ్జాదుఃఖప్రకంపిత హృదయముతోఁ గ్రమముగ సుషుప్త్యవస్థలో నున్న తస్థాయిఁ జేరితిని.

౨

మరునాఁడు యజమానుఁ డగు రెడ్డి భోజనముచేసి కూరుచుండెను. రామస్వామి వచ్చి యాతనితో మాట్లాడఁబోవుచుండెను. అతఁడు చాటున నున్నను నిజము చెప్పకొనవలెను. అతఁడు విశ్వాసపాత్రుఁడు. కుటుంబికుఁడు. పరపతి గలవాఁడు. అన్నమాటఁ దప్పనివాఁడు. ఆతనికిఁ బౌరులు నిర్ణీతభృతి నిచ్చుటయే కాక పనిముగిసినతోడనే పండ్లో, కాయలో, వస్త్రమో బహుమానముగా నిచ్చుచుందురు. అతఁడు వచ్చినతోడనే నేనును బాలముపని సరిపెట్టుకొని మధ్యాహ్నభోజనమునకై వచ్చితిని. రూపాయపొట్లము నా దగ్గరనే యున్నది.

అప్పుడు మా కీసంభాషణ జరిగెను.

రా—అయ్యా! నాకుఁ దటస్థించిన నష్టమును గూర్చి మీరువింటిరా?

బ—నష్టమా?—నీకే? ఏది! ఏమది! చెప్పు!

రా—బాబూ! ఏమని చెప్పను. ఈ యుదంతము ఊరంతయు నెఱిఁగినదని నా యభిప్రాయము. నిన్నరాత్రి నేను పని నుండి తిరిగివచ్చుచు మార్గమధ్యమున నా కూలి రూపాయ — పొట్లముఁ గట్టిన రూపాయ — వెండిరూపాయ — పారవేసికొంటిని.

* * * *

రూపాయ యన్నమాటతో నా ప్రాణము లెగసిపోయెను. ముఖమునఁ జేరిన రక్తము, నల్దెసలఁ జిమ్మునా యేమి యన్నట్టులుండెను. బసివిరెడ్డి రామిస్వామివైపు చూచుచు నాతని మాటలు శ్రద్ధతో వినుచుండుటచేత నావదన గక్తిమఁ గనలేదు.

* * * *

రా—కాగితములోఁ జుట్టి యయ్యది సురక్షితముగ నుండునని జేబులో నుంచుకొంటిని. ఎప్పుడో జేబులోనుండి యాపొట్లము జారి పడిపోయినది. కాగితమున నుంటచేత క్రిందపడినను రూపాయ చప్పుడుకాలేదు. ఎక్కడ పడినదో నా కెరుకలేదు; కాని యింటికిఁ బోయి జేబు తడుముకొనుసరి కయ్యది లేదు. వచ్చినదారినే వెనుకకుఁ బోయి వెదకితిని. అయిన నది యలభ్యమయ్యె. అనేకు లాత్రోవనే పోవుచుందురు

కావున నెవ్వరికో అది దొరకి యుండును.

బ—దొరకినవాఁడు సంగతి వెల్లడింపఁడా?

అది నిజమైనయెడల. నీపాటికి నలుగురి నోళ్లలోఁ బడదా?

* * * *

నేను నేలలోఁ గ్రుంగిపోవుచున్నట్లు నాకుఁ బొడగట్టె. ఈసంభాషణము నాకు వినశక్యము గాకుండె. నామనస్సులో నున్నది యున్నట్లు వెల్లడిచేసి చిత్తవ్యాకులంబును బాపుకొన నెంచితిని. రూపాయపొట్లము పైకితీసి వణకుచున్న వ్రేళ్లతో రామస్వామి కిచ్చితిని. ఇది

నీదేనా యంటి. నామాట నాకే వినఁబడనంత మందస్వరములోనుండె. అందుచేత, నదే ప్రశ్న మఱల నడిగితిని. నా చేతిలోనున్న పొట్లము విప్పి చూచుకొని రూపాయయు పొట్లపుఁ గాగితమును దనవే యనియుఁ బొట్లము మాత్రము తాఁ గట్టినట్లు లేదనియు నతఁ డనె.

నీ కిది యెట్లువచ్చెనని బసివిరెడ్డి నన్నుఁ బ్రశ్నించె. నేను బాష్పపూరితనేత్రములతో యావద్వృత్తాంతము స్పష్టముగా వెల్లడించితిని. నన్ను యజమానుఁ డింటనుండి తరిమివేయు ననుకొంటి; లేదా దండతాడనము నాకు సిద్ధించునని యెంచితిని. ఎట్లైనను సరే; నిజముచెప్పితిగదా యన్న యనిర్వాచ్యానంద మపారమై నాభీతిని బారఁద్రోలెను.

బసివిరెడ్డి నన్నుఁ గొట్టుటకు మాఱుగ బుజ్జగించి యపూర్వకారుణ్యవృష్టి నాపైఁ గురియించె. 'ఋజుమార్గవర్తి వన్న నీవే' యని నన్నుఁ గొనియాడె అంత నా మనోభార మదృశ్యమైపోయె.

అంత రామస్వామి యానందముతో నన్ను గౌఁగిలించుకొని యా రూపాయలో సగము నాకీయ వాగ్దాన మొసఁగె. ఆమాటకే నియ్యకొనలేదు. వదలిపోయినదిరా ఈశ్వరాయని సంతసించిన నాకందు భాగమేల? రూపాయతో వచ్చిన యాధిబాధ నే నెఱుఁగనిదికాదు. ఇంకను అనుభవింపవలయునా? వలదు. వలదు. అట్లొనర్చినందు కేనెన్నఁడు విచారముఁ జెందలేదు.

* * * *

ఈ ప్రకారము తన చిన్ననాఁటికథ నీతిబోధకమైన కథ—బాలురకు వీరన్న చెప్పెను. ఈ వృత్తాంతమును విన్న గోపన్న* తాత తనకు నేర్పిన శ్లోకమునే యప్పుడు పాడ నందఱును చలిమంటదగ్గరనుండి లేచిపోయిరి.

అర్థానామార్జనే దుఃఖం
ఆర్జితానాంచ రక్షణే;
రక్షితానాం వ్యయే దుఃఖం
కి మర్థం దుఃఖభాజనమ్.